

MS WORD DASTURIDA AVTOMATIK TAHRIRLASH JARAYONI

Ibotova Shaxnoza Sadulloyevna,
Shaxnozaibotova1@gmail.com

Termiz davlat universiteti, Filologiya fakulteti, Magistratura bo'limi
Lingvistika yo'nalishi 221- guruh magistranti

Annotatsiya: MS Word dasturida so'zlar ustida avtomatik olib borilayotgan faoliyatlar haqida foydali ma'lumotlar berilgan. MS Wordni takomillashtirish uchun intellektli tizimlarni qo'llash orqali yechim topish mumkinligi haqida aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: *Spell Checker, avtotahrir, orfografiya, grammatika, grammatik tahrir qilish.*

AUTOMATIC EDITING PROCESS IN MS WORD

Ibotova Shakhnoza Sadulloyevna,
Shaxnozaibotova1@gmail.com

Termez State University, Faculty of Philology, Master's Department
Master of Linguistics, Group 321

Annotation: MS Word provides useful information about automatic word processing activities. It is said that a solution can be found by using intelligent systems to improve MS Word.

Keywords: *Spell Checker, auto editing, spelling, grammar, grammar editing.*

Avtomatik tahrirlash jarayonida MS Word lug'atida mavjud bo'lmagan so'z uchrasa, uning ostiga to'liq qizil chiziq chiziladi. Mazkur holatda insonning – foydalanuvchining ishtiroki zarur, ya'ni foydalanuvchini so'zning imlosi to'g'ri ekanligiga amin bo'lsa, uning avtotahrirda to'g'ri deb tekshirilishi uchun MS WORD lug'atiga “lug'at kiritish” (kontekst menyudagi «добавить в словарь» buyrug'i orqali mumkin.

Avtomatik tahrirlash tizimi juda ko'p amaliy vazifalarni o'z ichiga oladi. Bu vazifalarning eng asosiylari quyidagilar:

- orfografiyani tekshirish;

- grammatika va stilistikani tekshirish;
- kontekstli qidiruv;
- formatlash;
- avtomatik referatlash – matndagi kalit soʻzlar asosida uning umumiy mundarijasini yaratish;
- matn ichiga jadval, rasm, turli figuralar, klip-artlar, grafik sxemalar, diagrammalar qoʻshish, giperhavolalar bilan taʼminlash;
- matndagi abzaslar, belgilar, soʻzlarning miqdorini aniqlash (statistikasini koʻrsatish);
- tezaurus xizmati – matndagi muayyan soʻzning sinonimik variantlarini aniqlash;
- transliteratsiyalash – bir alifbodan boshqa alifboga oʻtkazish (masalan, krill alifbosidan lotin alifbosidagi harfga almashtirish).

Avtomatik tahrirda uch tarkibli asosiy vazifa eʼtiborga olinishi lozim:

1. Orfografiyani tekshirish – bu vazifa morfologik tahlil yordamida amalga oshiriladi, bunda etalon lugʻatdagi baza asosida tekshiriladi.

2. Sintaksisni tekshirish orfografiyani tekshirishdan koʻra murakkabroq. Chunki orfografiyani tekshiruvchi dasturlar yaratilgan, lekin norasmiy matnlarning sintaktik jihatdan avtomatik tahriri masalasi haligacha hal etilgani yoʻq. Rasmiy matnlarning avtomatik tahriri boʻyicha muhim natijalarga erishilgan.

3. Semantik tahrirlash inson tafakkurini modellashtirishga asoslangan sunʼiy intellekt tizimi bilan bogʻliq ravishda oʻrganilmoqda. Bunda mazkur koʻp aspektli muammoni semantik maydon, freym yondashuv, tezauruslar tizimini boyitish, soʻz va soʻz birikmalari oʻrtasidagi paradigmatic munosabatlar (sinonimiya, gipogiperonimik-tur-jins munosabati)ni modellashtirishga tatbiq etish asosida hal etish mumkin. Chunki inson bunday assotsiativ munosabatlarni oʻz intellektiga tayanib oʻrnata oladi, biroq bu jarayon kompyuter uchun murakkabdir.

MC Word dasturida orfografiyani tekshirish imkoniyati cheklanganligi bois hozirgi kunda maxsus Spell Checker dasturlar yaratilmoqda. Bunday dasturlar sirasiga quyidagilarni kiritish mumkin: SpellLink Multilingual Pro (ingliz, ispan, italyan, nemis, fransuz, portugal, ukrain tillaridagi soʻzlarning toʻgʻri yozilishini tekshiradi. SpellLink-English, SpellLink-French, SpellLink-Italian. SpellLink-Spanish. Ruta 1.0 rus va ukrain tillaridagi soʻzlarning imlosini tekshirishga yordam beradi), Asutyp, Spellex, Spell atche kabi. Mazkur dasturlar Word dasturiga qoʻshimcha tarzda oʻrnatiladi [Ареев,2011:25–40].

Matn kiritish davomida soʻz yoki soʻzlar birikmasi ostiga yashil toʻlqinli chiziq chiziladi, bu tinish belgining notoʻgʻri qoʻllanishi yoxud soʻzlarning grammatik notoʻgʻri bogʻlanishi bilan bogʻliq. Bunday holda foydalanuvchi xatoni oʻzi toʻgʻrilab qoʻyishi kerak yoki ostiga chizilgan soʻzda sichqonchaning oʻng tomoni bosilsa, kontekst menyu ochiladi, unda soʻzning toʻgʻri varianti taklif etiladi yoki toʻgʻrilash uchun lingvistik koʻrsatma beriladi, soʻng xatoni toʻgʻrilash kerak boʻladi.

Matnlarni grammatik tahrir qilishda (Grammar checking) kompyuterga kiritilayotgan matndagi gap strukturasining grammatik jihatdan toʻgʻri tuzilganligini tekshiradi. Buning uchun dasturga gaplarning kombinatsiyalarini kiritish talab etiladi. Shunda gapni dastur kiritilgan koʻplab meʼyoriy kombinatsiyalar doirasida tekshiradi. Agar gap tuzilish kombinatsiyalariga muvofiq kelmasa, dastur uni xato deb hisoblaydi va foydalanuvchiga bu haqda xabar beradi [Большакова,2017:269]. Grammar checking dasturida faqat grammatik meʼyorlar emas, balki semantika, soʻzlarning maʼnosi hamda mantiqiyligiga ham eʼtibor beriladi. Masalan, Qush uchmoqda. Odam uchmoqda. Devor uchmoqda. Berilgan gaplar grammatik jihatdan toʻgʻri yozilgan, yaʼni ega+kesim munosabati mavjud (III shaxs, birlik). Ammo semantikasiga eʼtibor bersak, gaplar xato tuzilgan. Chunki odamning qanoti yoʻq, faqat badiiy matndagina insonning uchishi haqida yozish mumkin. Matnlarni kompyuter vositasida qayta ishlashda ilmiy, rasmiy-idoraviy, axborot doirasidagi

matnlar ham e'tiborga olinadi. Keltirilgan devor uchmoqda gapining semantikasi esa noto'g'ri va gap hech bir uslubga mos kelmaydi. Chunki devor muqim bir joyda turuvchi, binoning, uyning tomini ko'tarib turuvchi yoki xonalarga ajratuvchi tik ko'tarilgan qismi.

Kelajakda nafaqat imloni, balki matnni uslubiy jihatdan tekshiruvchi dasturlarni yaratish darkor. Bunday dasturlarni ishlab chiqish uchun til birliklarining fonetik, semantik, morfologik xususiyatlari bilan birgalikda sintaktik-valentlik xususiyatlari kiritilgan lingvistik ta'minot ham yaratish kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Агеев М. С., Добров Б. В., Лукашевич Н. В. Автоматическая рубрикация текстов: методы и проблемы // Учёные записки Казанского государственного университета. Серия Физико-математические науки. —2008. — Т.150, №4. — С. 25–40.
2. Большакова Е.И., Воронцов К.В., Ефремова Н.Э., Клышинский Э.С., Лукашевич Н.В., Сапин А.С. Автоматическая обработка текстов на естественном языке и анализ данных. —М.: Изд-во НИУ ВШЭ, 2017. —269 с.